

ces, kde má užívateľ slobodu preskúvania sveta, účastní sa na dráme a zapája sa do nej. Ryanová si tak záverom kladie otázku budúcnosti interaktívnej drámy ako naratívu v rámci módu, ktorý bude zložený jednak z malých epizód, príbehov, ktoré budú založené na vizuálnej príťažlivosti, fantastickej scéne, prekvapivých premenách, alternatívnej skúsenosti prevtelenia či živých dialógoch s komplexnými postavami a pod. V „Medzihre“ interpretuje toto „splynutie“ imerzívneho a interaktívneho na knihe Neala Stephensona *Diamantový vek*.

Marie-Laure Ryanová v publikácii *Narativ jako virtuální realita* nechápe virtuálnu realitu ako metaforu totálneho umenia, ako sna o dokonalom umeleckom diele, kde sa spája hudobné, výtvarné či literárne umenie. Poníma ju skôr ako dôležitý prechod od umeleckého diela ako živého objektu, ktorý môže istým spôsobom žiť a správať sa nezávisle. Virtuálnu realitu nechce svojím výkladom intencne propagovať ako vyššiu formu umenia, ale vyníma z nej imerziu, ktorú poníma ako prostriedok, ktorým sa dá ešte viac a intenzívnejšie dosiahnuť umelecký zážitok.

Lenka Macsaliová

Mgr. Lenka Macsaliová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: lenka.macsaliova@savba.sk

ŽILKA, Tibor: *DOBRODRUŽSTVO TEÓRIE TVORBY*. Nitra : UKF – Fakulta stredo-európskych štúdií, 2015. 254 s.

Pracovný výkon prof. Tibora Žilku obsahuje vyše desať samostatných knižných monografií a mnoho ďalších štúdií, pedagogických a editorských prác. Ako jeden z významných spolupracovníkov Kabinetu literárnej komunikácie v Nitre (založený 1967) sa oficiálne od roku 1969 primárne orientuje na literárnu, neskôr aj intermediálnu komunikáciu.

V minulom roku vydal Tibor Žilka ďalšiu podnetnú publikáciu s názvom *Dobrodružstvo teórie tvorby*. V súlade s autorovým širokým bádateľským záberom obsahuje jeho kniha kapitoly s rôznym tematickým zameraním. Niektoré sú teoretickejšie, iné interpretačné.

Knihu uvádzajú dva východiskové príspevky: o nitrianskom Kabinete literárnej komunikácie, resp. nitrianskej škole, jej teoretických zdrojoch, emblematickej osobnosti Františkovi Mikovi a jeho komunikačnej teórii zameranej na recepciu. Žilka považuje za prínos nitrianskej školy v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia svoju metodológiu interpretácie umeleckého textu. „*Bola to akiste akási stredoeurópska hermeneutika, hoci východiskom bola štylistika, presnejšie Mikova výrazová sústava, zahr-*

ňajúca základné výrazové kategórie v systémovej podobe“ (s. 14). Základom Mikovej výrazovej sústavy bol Bühlerov organon model ako osnova usporiadania štylistických pojmov, Jakobsonova koncepcia binárnych protikladov, Chomského generatívna gramatika a teória informácie/komunikácie (s. 24). Po roku 1989 sa zmenil názov Kabinetu na Ústav literárnej a umeleckej komunikácie so zdôrazneným výskumom pragmatickej estetiky (Ľubomír Plesník) a postmodernizmu v stredoeurópskom priestore. Túto druhú tému riadil aj realizoval práve Tibor Žilka v teoretickej nadväznosti najmä na práce Antona Popoviča.

Od deväťdesiatych rokov je teda hlavnou výskumnou témou Tibora Žilku postmoderna, ak hovoríme o časovom období (podľa termínu antika), alebo postmodernizmus, ak máme na mysli sloh, kultúrno-umeleckú etapu či literárnohistorické obdobie (ako napríklad romantizmus, realizmus). Postmodernistické tendencie určuje Žilka už v období tzv. kolonializmu slovenskej spoločnosti pod „ruskou nadvládou“, ale podľa neho až postkolonializmus deväťdesiatych rokov obsahuje evidentné postmoderné črty. V literatúre a umení to sú: radikálna irónia a absurdita, hyperrealita, fragmentarizácia textu, pokus o príbeh (s. 40). Celkovo „*prvé obdobie 90. rokov je poznačené dobiehaním Západu, ale skôr na úrovni štruktúr, menej v oblasti témy*“ (s. 42). Vo svetovej tvorbe totiž vtedy už dominoval „*brilantný príbeh*“ – spolu s uplatňovaním vedeckých poznatkov, kultúrnou „*hybridizáciou*“, prelínaním fiktívnych a nefiktívnych prvkov, tzv. autentickým pocitom, medializáciou literatúry a feministickými tendenciami (s. 43). Špeciálnu pozornosť venuje autor subverzii a intertextualite postmodernistického umenia. Subverzia súvisí so sémantickou ambivalenciou i paródiou, ktorá otvára významnú tému komickosti v umení. V osobitnej štúdii o poetike komickosti sa základom Žilkových úvah stáva Bachtinova analýza renesančnej smiechovej kultúry, keď smiech nebol v protiklade s tým, čo zosmiešňoval, ale predstavoval len inú podobu nazerania na daný jav. Žart ako kritiku, deštrukciu a odmietnutie začali uplatňovať až neskôr racionalistickí osvietenci. Ich vyhrotený satirický postoj je negatívne orientovaný, nemá nijakú „úctu“ k pranierovaným nedostatkom, neľútostne odkrýva skrytú stránku vecí a javov. Pre satiru je príznačný výmysel, nadmernosť, expresívnosť.

Ak porovnáваме satiru a humor, tak s renesančnou smiechovou kultúrou do určitej miery rezonuje dnešné ponímanie humoru, lebo ten je podmienený aj istou zhovievavosťou voči zosmiešňovanému objektu, čiže sa odohráva skôr v pozitívnych medziľudských a spoločenských súvislostiach. Vzhľadom na postmodernistické volanie po zábave a smiechu sa pristavím pri Žilkovom tvrdení, že humorný text vyvoláva u čitateľa „*celý komplex protirečivých pocitov (posmech a súcit, radosť a žiaľ, úsmev a trpkosť)*; *rovnováha medzi nimi sa stáva zdrojom sebauspokojenia*“ (s. 69). Uvedený opis recepčných efektov humorného textu možno dať do súvislosti s kategóriou estetického miery z Mikovej výrazovej sústavy. Z iného hľadiska sú zaujímavé aj súčasné kognitívne vysvetlenia.

Keď je ľudský mozog vystavený odporujúcim si alebo nejednoznačným faktom a scénam, ľavá hemisféra vytvára jednu interpretáciu, a zároveň pravá hemisféra formuje inakšiu. Naše vedomie to vníma ako prepínanie medzi dvoma rozličnými obrazmi či výkladmi. (Napríklad, ak jedným okom vidíme štvorec s pásikmi a druhým okom zároveň pozeráme na kruh s hviezdčkami, naše vedomie chvíľu vníma pásiky a potom hviezdíč-

ky.) Podľa potvrdzovanej teórie Johna D. Pettigrewa však spontánny smiech dokáže prekryť oba obrazce, takže obe interpretácie vnímame naraz. Tak sa mozog vyvažuje a doslova sa vytvára nový stav mysle.¹

Zdá sa teda, že postmodernistická produkcia zábavy, otvorenie sa radosti a smiechu má aj veľmi hlboké kognitívne dôvody a významy. Smiech totiž nepramení hlavne z humorných situácií, ako by sa zdalo, ale tvorí sa najmä v spontánnych spoločenských kontaktoch, povedzme pri výrokoch typu „Chápem tú poznámku.“ či „Priprav sa na schôdzu“. Zdrojom smiechu sú predovšetkým sociálne vzťahy, smiech je hlasným prejavom vzájomných sympatií a pohody. Preto smiech môže byť aj zničujúci, keď ide na účet tých, čo sú mimo sympatizujúcich vzťahov. Smiech a humor teda nie sú len dôsledkom nesúrodosti (Schopenhauer), narušenia automatizmu (Bergson), výrazom posmechu (Hobbes) či bezpečným ventilom nahromadenej energie (Freud).

Súčasná smiechová kultúra si zasluhuje prívlastok postmodernistická, ak sa usiluje nielen o akési odľahčenie modernistických jednostranností, podvracanie autorít a serióznosti, ale aj o isté sociálne vyváženie „znevažovaných“ cieľov. V postmodernizme by mal byť smiech tvorivým, kombinujúcim činiteľom, ak si trúfame hovoriť o postmodernistickej epistéme ako o komplexnejšej oproti predchádzajúcej modernistickej.

Príkladom dopĺňajúceho vyvažovania v osobnostnom výkone je široké spektrum otázok a analýz, ktoré si kladie a rieši Tibor Žilka. Len v predmetnej knihe po štúdiu o komickosti nastoľuje problematiku topografickej symboliky, potom metafikcie, ale prináša aj interpretačné pohľady na dielo Milana Rúfusa, Pavla Straussa alebo Bélu Balázsa. Zsvätene sa vyjadruje aj k vzťahom literatúry a filmu. To všetko na prístupnej, zrozumiteľnej čitateľskej úrovni, nepreťažovanej teoretickou terminológiou a špekuláciami. Dokladom, ak tak môžem povedať, civilného prejavu autora je aj rozhovor zaradený na koniec knihy, ktorý v skratke sumarizuje autorov život, profesionálne pôsobenie a odborné dielo.

Kniha *Dobrodružstvo teórie tvorby* je zhrnutím Žilkovej práce z ostatných rokov. Autorove texty sú už tradične bohaté na informácie, analýzy a tvorivé riešenia, ale okrem toho v záplave súčasnej teoretickej produkcie o umení predstavuje táto kniha ako celok aj príťažlivý návod na radostné, zaujaté, v dobrom slova zmysle dobrodružné uvažovania o literatúre, umení a komunikácii.

Jana Kuzmíková

PhDr. Jana Kuzmíková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: jana.kuzmikova@gmail.com

¹ GIBBS, W. Wayt: Side Splitting. In: *Scientific American*, vol. 284, č. 1, s. 18 – 19.